

nøgle•hullet

24. ÅRGANG
NR. 2 · 2007

NYT FRA LOKALHISTORISK ARKIV & FORENING I ALLERØD KOMMUNE

Landsbyen Kollerød nordligt i Lyngesogn har mærkelig nok overlevet som velbevaret landsby ret tæt på stationsbyen Lillerød. I store træk ser Kollerød ud som altid; tre store gårde og en hel del småhuse- som her ved Vejs Ende i 1980. Dengang gennemfotograferede LAFAK landsbyen som led i en amtslig landsbyregistrering, og siden har Kollerød haft vores særlige opmærksomhed, ikke mindst da Allerød Kommune gav landsbyen en *bevarende* lokalplan i 1984. For at imødekomme en ønsket udvikling, er kommunen i denne tid ved at færdiggøre en *ny* bevarende lokalplan, som skal styre en behersket udstykning. LAFAK har naturligt nok kommenteret det nye planforslag, men dette vidste vi ikke noget om, dengang vi planlagde, at vores sommerudflugt burde være en byvandring i Kollerød.

PROGRAMMET:

Søndag den 10. juni kl. 14 - ca. 16 BYVANDRING I KOLLERØD

Vi mødes ved boldbanen på hjørnet af Kollerød Bygade og Gl. Kollerødvej kl 14.

NB: der er ingen parkeringspladser i en landsby, så vær venlig at finde et diskret sted at komme af med bilen, fx i vejsiderne udenfor byen. Eller brug cyklen denne dag !

Vi vil gå en tur gennem Kollerød og prøve at fortælle landsbyens historie undervejs. For tiden afventer man i Landsbyen afklaringen på den nye lokalplans intentioner om udfyldning af „huller“ i bybilledet, og der foregår nogle istandsættelsesarbejder på nogle af de gamle bygninger. Så om nogle år vil der være en lidt ændret landsby at vende tilbage til !

Under turen vil man også kunne se billeder af forsvundne huse og miljøer.

TVÆRSNIT AF KOLLERØDS HISTORIE

af Peter V. Christensen

Den ældste tid

Før den såkaldte historiske tid ved man ikke meget om Kollerød og den nærmeste omegn.

Det er dog sikkert, at der har været menneskelig aktivitet i oldtiden, da der kendes fire rund- og trelangdysser, og hvad der især er bemærkelsesværdigt: Danmarks største lurfund blev gjort i mosehullet ved Fuglerupgård midtvejs mellem Kollerød og Lyng. Der blev fundet ialt seks af disse imponerende musikinstrumenter. Et af dem blev skænket til den russiske zar, og de øvrige findes på Nationalmuseet.

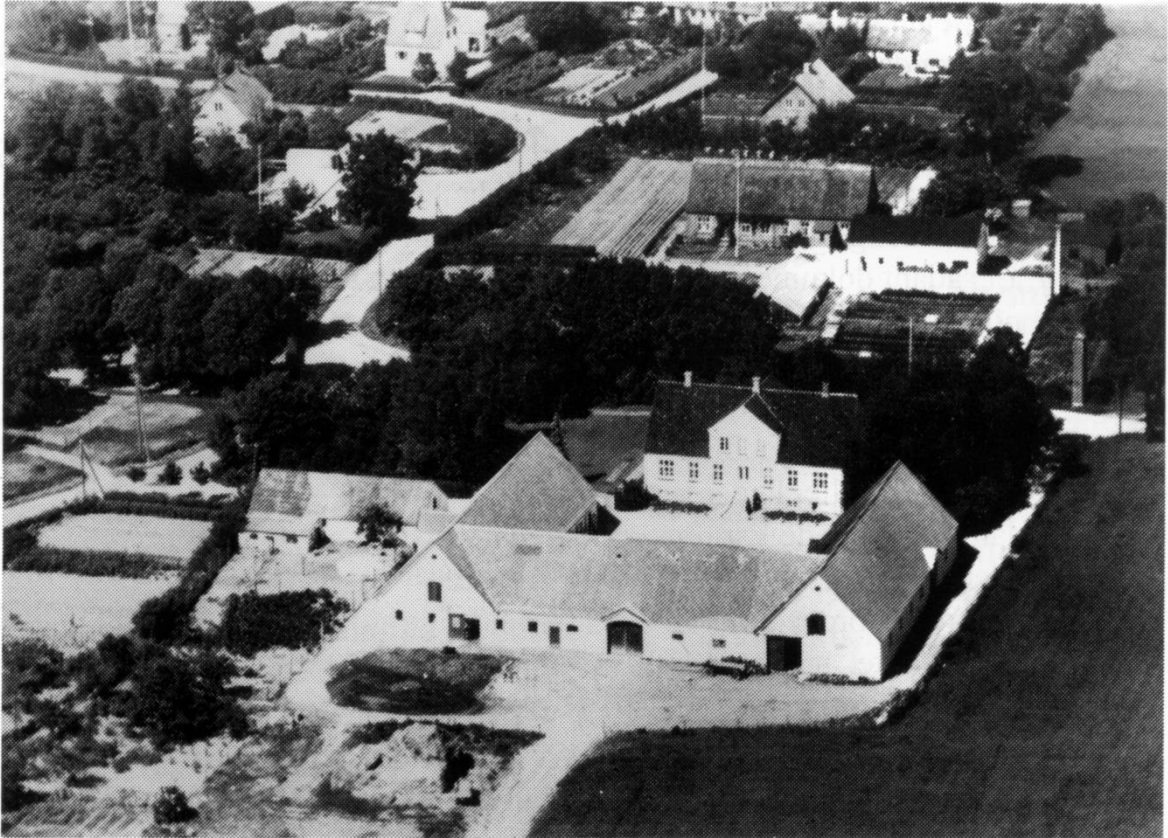

Kollerød på målebordsblad 1929.

Mellem oldtiden og middelalderen blev mange beboede områder opgivet, og skoven kunne brede sig over de små oldtidsagre. Bebyggelserne i den østlige del af Lyng herred synes således at være forsvundet. I vikingetiden og begyndelsen af middelalderen voksede befolkningen, og man

Kollerøds vestside med gårdene Flintholm, Lundebackegaard og Mejerigården i 1980.

Kollerød har overlevet som en landsby domineret af de få men store gårde. På luftfotografiet fra 1949 ses Brønshøj i forgrunden, og bag denne; Sørupgaards stuehus – med stråtag.

begyndte at rydde skov for at dyrke jorden. I Nordsjælland begyndte rydningen fra Roskilde Fjord, og den nåede de centrale dele af Nordsjælland i begyndelsen af den periode, der kaldes middelalderen (efter år 1.000).

Bynavnet

Stednavneforskningen har været et vigtigt redskab til at bestemme byernes alder. Endelsen -rød tolkes som rydning, og Kollerød er dermed blandt de byer, hvor navnet minder om, at de opstod ved at brænde skoven af og etablere landbrug i stedet. Navnetypen hører til de yngre navne, der først kendes fra den tidlige

middelalder, hvor en voksende befolkning med bedre redskaber søgte at klare livets ophold.

Det første led i navnet er mandsnavnet Kolli, der på oldnordisk betyder hoved. Det er vel denne mand, der ryddede skoven, men hvornår det skete, er mere usikkert. Første gang Kollerød nævnes i de skriftlige kilder, er i 1274, men nabobyerne Lynge og Børstingerød kendes allerede fra 1085, og det er langt fra usandsynligt, at Kollerød kan stamme fra denne tid eller måske endda før.

Middelalderen

En stor del af det ældste danske kil-

demateriale er ejendomsdokumenter. Som det gælder i dag, var man interesseret i at kunne bevise sin adkomst til et stykke jord, og denne slags dokumenter bevares så omhyggeligt, at der eksisterer mange af dem den dag i dag. Et sådant dokument fortæller i 1274 noget om Kollerød. Dokumentet, der er udstedt på Langesøhus i Uggeløse sogn (nu også kaldet Borre Voldsted, syd for Uggeløse skov), beretter, at Cecilie, Peder Ebbesens datter, skænkede Esum Kloster Kollerød by. I de følgende 25 år findes tilsvarende breve, hvoraf man måske kan slutte, at overdragelsen ikke er sket så hurtigt, som man har lovet i brevet. Et af brevene stammer fra den kendte Jon Litle, der tilhørte rigets ledende mænd i Erik Klippings og Erik Menveds tid. I middelalderen udviklede kirken sig til storgodsejer, bl.a. fordi den modtog gaver som betaling for at afholde messer til forbøn for de afdøde. Dette blev en skik for adelen, og det virker som om familien, som Cecilie tilhørte, har bortskænket sin ejendom på egnen. Den sidste gave, vi hører om, er fra 1299, og på dette tidspunkt må hele Kollerød by have tilhørt Esum Kloster. Det fremgår af klostrets jordebog, at det i 1497 besad 9 mansiones (gårde) i byen. Indbyggerne har således været fæstebønder, der måtte svare afgifter til klosteret. Om dette har været en fordel eller ej, kunne vel diskuteres, men sikkert er det, at byen har overlevet senmiddelalderens krise. Denne krise hænger i hvert fald i et vist omfang sammen

med en klimaforandring, der mindskede landbrugets afkast. Hvis en befolkning lever nær sultegrænsen, skal der ikke meget til, før dens helbred svækkes. Dødeligheden vokser og modstandskraften overfor sygdomme, bl.a. den frygtede pest, svækkes. Mange landsbyer forsvandt og stod helt eller delvis øde, men som sagt synes Kollerød at have overlevet.

Krongods

Efter reformationen i 1536 blev kronen den store jordbesidder i Nordsjælland, og den jagtinteresserede Frederik d. 2. udbyggede systematisk sin ejendomsret, således at begrebet herregårde næsten ikke kendes i Nordsjælland. Et af de kendteste eksempler på hans gods-politik er mageskiftet med Herluf Trolle, der havde ejendomsretten til Hillerødsholm. I 1560 mageskiftede kongen med Herluf Trolle, således at han fik ejendomsretten til dette gods, og han tog fat på at organisere byggeriet af Frederiksborg Slot.

Kollerød sø ses på kortet fra 1768.

Lundebakkegaard er en af landsbyens 3 store gårde og præsenterer på dette foto fra 1952 alle sine gode hestekræfter foran hovedbygningen ...

...og Væverhuset på Vejs Ende er her i 1980 et fint eksempel på de mere ydmyge landsbyhuse.

Dette slotsbyggeri fik betydning for Kollerød. I 1570'erne skabte man Kollerød Sø, da man med en dæmning spærrede Kollerød Å op for at hæve vandstanden. Vandet førtes videre gennem en nygravet grøft

gennem Brødeskov, hvor grøften er bevaret, mod Slettebjerg og Teglgårdssøen. Herfra førtes vandet delvist gennem et rør til Slotssøen. Denne vandvej blev rensat op under Store nordiske Krig og fik navnet

Svenskegrøften, da man anvendte svenske krigsfanger til arbejdet. Der er i øvrigt noget, der tyder på, at man meget tidligt har taget fat på at udtørre søen, da der allerede i 1820'erne findes henvisninger til søens udtørring.

Svenskekrigene 1658-1660 ødelagde landets og kronens økonomi. Kongen måtte opgive dele af krongodset, men i Nordsjælland søgte man virkelig at holde fast på det, da det var herfra, at hoffets forsyninger kom.

Kollerød blev i perioden fra 1667 til 1682 ejet af en borgmester Christopher Hansen fra København. Han har i denne periode kunnet nyde indtægterne fra byen, men har vel ellers næppe interesseret sig synderligt for byen. Snarere gjorde kongen det, for han købte den tilbage.

I 1497 var der som nævnt 9 gårde i Kollerød. Den næste opgørelse over

byen fandt sted ved matrikuleringen i 1680'erne. Det var ikke nyt – snarere tværtimod – at bønderne skulle betale afgifter, men formålet med matriklen var at få foretaget en kortlægning af hele Danmarks landbrugsjord for at få et billede af skatteevnen.

I 1682 var der 11 gårde og ni huse uden jord. De jordløse huse har vel haft have, men beboerne har haft et hovederhverv. Nogle må have ernæret sig ved forskellige håndværk som smed, bødker og lignende.

Som krongods måtte bønderne være fæstebønder. De havde ingen ejendomsret til den gård, de dyrkede. Vel fulgte sønnen efter sin far på nogle gårde, men kunne de ikke magte vedligeholdelse og afgifter, blev de sat på porten, og en ny fæster blev indsat.

Tiden var hård. Stavnsbåndet forhindrede beboerne i at flytte, og kvæg-

Dobbelthuset på Vejs Ende er faktisk to selvstændige huse med egne gadenumre, selvom der er under en meter imellem. 1980.

Kollerød mærkeligste hus: Den gamle skoles meget gamle udhus, der iflg. traditionen er et genopstillet bindingsværkshus fra den endnu ældre rytterskole. 1980.

pest udryddede kreaturbesætningerne i hele byer. Landsbyfællesskabet, der betød, at man var fælles om såning og høst, kunne nok også dæmpe virkelyst, om en sådan nu var til stede.

Landboreformer

Alt dette var utilfredsstillende for kongen og de mere fremadskuende i samfundet, og man begyndte at reformere landbruget. Den lille landbokommission (1784-1788) gjorde en indsats for udskiftning og udflytning, og som kronen på værket indførtes arvefæste. Kollerød blev udskiftet i 1787, og det har været en revolution i dagligdagen.

Hvor hver gård tidligere havde haft

sin jord spredt ud over alle byens agre, blev den samlet, og den enkelte fik en reel dispositionsret til at dyrke sin jord, som han ville. Dermed øgedes muligheden for at dyrke mere effektivt og øge høstudbyttet.

Udskiftningen ændrede også byens udseende. Fem af de ti gårde blev flyttet væk fra byen, således at gården blev anbragt sammen med sit jordtilliggende. Det gjaldt gårdene Engeled, Hvilebjerg, Møllemose, Hulhøj og Mellemskov, medens Lundebakke, Flintholm, Sørup, Brønshøj og Sølvhøj forblev i byen.

Folketællingen 1787 giver et tværsnit af byens befolkning. Der var i alt 195 indbyggere fordelt på 37 husstande.

Kollerød mistede meget af sit liv, da Rye Clausen lukkede og slukkede Købmandsgaarden (1980) senere i 1980'erne.

Den første, der opregnes, er skoleholderen. Der var rytterskole i byen. Rytterskolerne, der oprettedes på kron- eller ryttergodset i 1720'erne, var forløbere for det offentlige skolevæsen, der oprettedes efter loven i 1814. Modsat i Uggeløse er rytterskolen i Kollerød ikke bevaret, idet den skolebygning, der stadig findes, er bygget af kommunen i 1870'erne. Rytterskolen havde elever fra Lille-rød indtil 1823, da denne by fik sin egen skole.

Der var ti gårdmandsfamilier. En familie bestod af husbond og madmoder og deres børn samt eventuelt aftægtsfolk. Det var nemlig kun de

fattige, der skulle understøttes af det offentlige, og det var en fattig og vanærende hjælp. På en af gårdene var der fem tjenestefolk, men i reglen var der færre, f.eks. tjenestekarl, -dreng og -pige. Af husmænd var der 26 husstande. Her var ikke tjenestefolk, men der kunne være aftægtsfolk. Blandt husmændene var der smed, bødker, hjulmand og skoma-ger.

Da udskiftningen var afsluttet, udflyt-tergårdene bygget og hegn etableret mellem ejendommene, blev gårdmændene arvefæstere. Dette skete i 1791, og bønderne fik nu en større råderet over deres ejendomme, selvom de stadig havde forpligtelser som at påtage sig høhøsten i de kongelige stutriverange (hoveriet forsvandt altså ikke straks!) og levere køretøjer til konge- og amtsrejser. Afgifterne blev også ansat således, at kongen fik en rimelig forrentning af den kapital, der blev investeret i reformerne. Den første husmand, der blev arvefæster, var manden fra Overbjerg. Det skete i 1810, men siden blev de andre husmænd også arvefæstere. Senere blev der mulighed for at købe sig fri fra resterende forpligtelser som f.eks. høhøsten således, at der blev tale om et egentligt selveje.

Efter 1800

Ved udskiftningen havde gårdene fået samme jordtilliggende, men med tiden skete der forandringer. Der blev udstykket husmandssteder. Lundebakkegård opkøbte i begyndelsen af 1900-tallet en del jord fra gårdene

Sydligst i Kollerød lå „Det Lange Hus“, engang stuehuset fra gården Sølvhøj. Det spændende og markante hus, her i 1972, blev nedrevet i 1974 efter nogle år som hestely. I mange år boede her tre familier med arbejde på Lundebakkegaard. I dag er et rækkehus med samme proportioner opført på tomten.

Engeled og Sølvhøj. Den første blev helt nedlagt, og der lå længe ruiner af den vest for byen. Sølvhøj blev revet ned, men stuehuset fik lov til at ligge, indtil det i 1970'erne blev revet ned. Det blev kendt som Det lange Hus og gav husly til tre familier.

I 1900-tallet blev jorden interessant på en anden måde end til dyrkning. Man begyndte at udnytte leret. Der gik små teglværksspor til Hammersholt Teglværk. Man ser tydeligt syd for byen, at der har været gravet ler, men heldigvis er der blevet en køn sø ud af det.

Også vejen mod Lillerød viser spor af lergravning, idet markerne ligger lavere end vejen, men det er ikke vejen, der er anbragt på en dæmning. Det er bortgravet ler, der her 'sænker' marken.

Der kunne skrives meget om de mennesker, der har boet i byen indenfor de sidste 200 år. Kendt er Ole Kollerød og hans 'bedrifter', men andre har sat liv på dagligdagen. Herom kan man blandt andet læse i bogen Lynges 900 år.

I de senere år har byen haft de problemer som så mange andre småbyer, hvor offentlige institutioner som skolen og private som købmanden forsvinder. Landbruget findes fortsat, men er nu kvægløst.

Men nu træder historikeren til side og lader eftertiden om at beskrive denne udvikling.

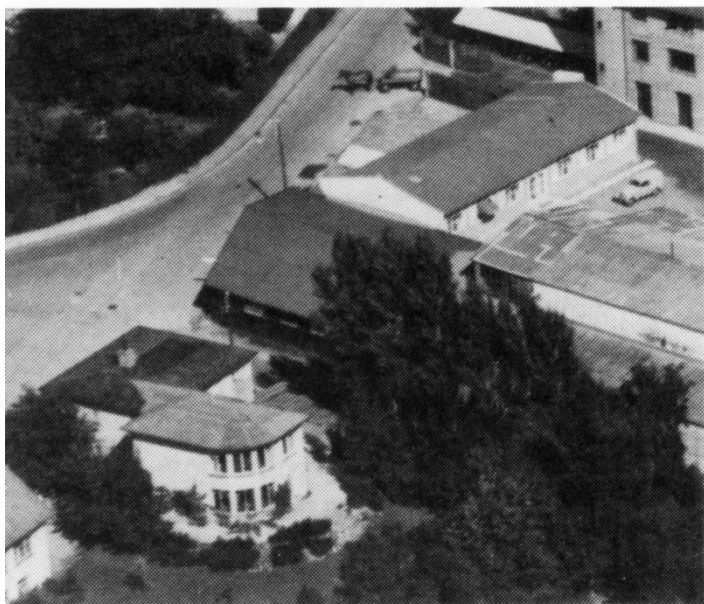
Efterskrift: Ovenstående artikel om Kollerøds historie har med få ændringer været trykt i Nøglehullet nr. 2/1984. □

LILLERØD FYLDEPENNEFABRIK

I rækken af småindustrier og -fabrikker er vi nået til fyldepennefabrikken på Frederiksborgvej.

Fabrikant Niels Neesgaard startede Lillerød Fyldepennefabrik under krigen på adressen Frederiksborgvej 9. Redaktør Felix Noga arbejdede i en årrække hos Neesgaard. Først som arbejdsdreng efter skoletid, men senere kom han til at reparere fyldepenne, da han var færdig med skolen. Han fortæller, at der var 12-13 ansatte i de første år. Det var både mænd og kvinder fra lokalområdet, og de producerede i starten kun fyldepenne, men da kuglepennen kom frem efter krigen, var Neesgaard den første i Danmark til at fremstille disse 'vidundere'.

På et udsnit af et luftfoto af Fritz Hansens fabrik fra 1951, ses det ret store hus med fyldepennefabrikken. Andet har vi ikke!

Bil og Nimbus
uden Fører samt Tandem udlejes.
Culmsee,
Bakkevej 17, Lillerød.

Arbejdsdreng
antages.
Lillerød Fyldepennefabrik,
Frederiksborgvej 9. Allerød 303.

Kone
til **Jordbærplukning antages.**

Annonce i Lillerød Posten 1950.

Man fik bakelitstænger hjem i forskellige farver, og på drejebænkene fik pennene facon og gevind. Der blev boret ud til gummisækken til blæk, en guldpenn blev monteret, og hættten fik en clips, så pennen kunne sidde fast i brystlommen. På et tidspunkt under besættelsen var det umuligt at skaffe bakelit, og så brugte man celluloid i stedet.

På Frederiksborgvej blev der fremstillet 500-600 fyldepenne om måneden, da produktionen var på sit højeste. En del af pennene blev solgt i Neesgaards forretning i Niels Hemmingsens Gade i København, men mange blev solgt videre til andre forhandlere.

Fyldepennefabrikken lukkede omkring 1954-55.

Hvis nogen af vore læsere har fotografier eller oplysninger fra fyldepennefabrikken på Frederiksborgvej, vil vi meget gerne kontaktes på tlf.nr. 48170891 eller mail lafak@lafak.dk

□

ANDERS PETERSEN FRA UGGELØSE

På Arkivet er indgået otte mapper med papirer, skrevet med den sirligste håndskrift. Indholdet er først og fremmest erindringer og rejsebeskrivelser fra perioden 1907-1910, og ophavsmanden er Anders Peter Petersen født i Uggeløse den 2. maj 1883.

Anders var født udenfor ægteskab og voksede derfor op hos sine bedsteforældre i Uggeløse, mens hans mor boede og arbejdede i København. Den første mappe indeholder erindringer fra barndommen og ungdommen frem til 1907, og den er udgangspunkt for denne artikel.

Anderses bedstefar var veteran fra Slesvigske Krig 1848-1850, og alle han gamle soldaterkammerater mød-

tes en gang om måneden i hjemmet i Uggeløse. De kom som regel søndag eftermiddag i deres gamle uniformer til kaffe og wienerbrød, og når snapsflasken kom på bordet, „gled samtalen over på det eneste, de havde at tale om, krigen, de alle havde deltaget i“.

Disse gamle veteraner og deres historier kom til at præge Anders. Hans bedstefar døde som den første af våbenbrødrene i 1889, og Anders så det som en kær pligt at følge alle de øvrige til deres sidste hvilested, „som tak for, hvad de gjorde til gavn for vort land“.

Invalid

I vinteren 1890 blev Anders væltet af en dreng under en slædetur ned ad Kirkebakken i Uggeløse. Han slog sit ene knæ så voldsomt, at han måtte holde sengen hele julen. Da det ikke blev bedre, kom han i marts måned på Frederiks Hospital i København,

Den 15 Oktober 1897 forlader vi nu mit Barndomshjem for at danne et nyt derinde i Stockholm en en Oplevelse men ogsaa en mislykket Omplandning. Bedstefoder havde rovet ved at finde mig til Rette herinde og selv om den nærmeste Slægt boede her blev det aldrig for hende det Hjem som saavel Moder som Farli ønskede det skulde være. Sin største Glæde havde hun i de Besøge vor Ven Pastor Rasmussen aflagde to Gange om Ugen naar han fra Pastor Petersens Koler hvor han endte viste i grønlandste tog ud til os og spiste sin medbragte Mad og fik sin Kaffe hvorefter han var de ud i Sofaen med sin pulsedes løj paa sin lange Pipe. akkurat som hjemme i Lyngs Præstegaard. Og naar jeg hvad der skete ved alle Højtider kom paa Besøg hos ham var de bare om at komme ind i Stueroversted og paa fat i en af de mange Piber og saa kunde de lille Pjote til Snekerlærning pukke saa godt som hans Veloverdighed.

Anders Petersens uendelig mange ark håndskrevne erindringer er en imponerende præstation i en sikker håndskrift – stort set uden rettelser. De fylder otte ringbind!

Uggeløse Kirke ligger højt på sin bakke, og gav gode, stejle kælkebakker om vinteren. 1920'erne?

hvor han var indlagt i ni måneder og blev udskrevet som invalid. Efter endnu et hospitalsophold, hvor Anders blev gode venner med en russisk marinesoldat, kom han tilbage til skolen efter sommerferien med et stift ben og to egetræsstokke, og han blev nu udsat for mobning og drillerier af alle drengene undtagen to kammerater. De tre venner holdt sammen og arbejdede på at lære så meget som muligt. Det resulterede i, at de blev skolens tre dygtigste elever, men det kneb noget med karakteren i opførsel. For Anders eller „Kæp Ans“, som han blev kaldt, var ubarmhjertig under kamp, og når han slog „kom der blod“, men han måtte også lægge øre til tilråb som „horeunge“ og lignende.

I de tre sidste skoleår var Anders vogterdreng sommer og efterår. Først på statsgården Faurholm ved Hille-rød, „hvor jeg herskede over 170 malkekøer plus ungvæg.“ Senere på

Højtofte, hvor der var 20 køer plus en meget kostbar præmietyr og sidst på Hejreholm.

Pastor Christian Rasmussen

Anders fortæller: „Året 1897 betyder et vendepunkt i mit liv. Jeg bliver konfirmeret og rejser bort fra barndomshjemmet, der overgår til fremmede, kommer til København og sættes i lære.

Konfirmationen bliver drengårenes store oplevelse eller rettere den allerstørste. Under denne blev der oprettet et venskab mellem præsten, hans to sønner Knud og Christian og den lille husmandsdreng. Jeg var trods mine fyldte 14 år den mindste af alle konfirmanderne og skulle dog være nummer ét.

Præsten Chr. Rasmussen var kommet hertil fra Grønland, hvor han havde været præst i Jacobshavn i 22 år. Han var en af de få præster, om hvem man kan sige, at han var ven med alle. Det

Chr. Rasmussen kom hjem fra Grønland til et præstekald i Lynge – og sønnen Knud rejste ret meget tilbage til Grønland.

varede ej længe, før han havde været på besøg i hvert eneste hjem i de sogne, der hørte til præstekaldet, og alle var de glade for at lære ham at kende. Jeg har hørt ham tale i en af sognekirkerne flere gange. Jeg var jo med til at synge i kirken hver søndag. Men det er dog fra konfirmationsundervisningen, jeg husker ham bedst. Som ældre har jeg bedre forståelse af, hvad det var, han gennem disse timer ville hjælpe os til at forstå. Ingen af os konfirmander glemmer vist let de ord, han bød os farvel med, da vi var samlede søndagen efter konfirmationen til chokolade i præstegården: „Glem ikke, at I altid er velkomne her, og kan jeg hjælpe Jer med noget, husk, at I i mig vil have en forstående ven.“ Jeg kan sige med tryk overbevisning, at dette venskab varede til hans død i 1918.

Knud blev senere Danmarks og hele verdens højtærede polarforsker, Knud Rasmussen stadig den samme gemytlige Knud, der med et djærvt håndtryk eller et slag på skulderen hilste mig med ordne: „Goddag du gamle, hvorledes har du det?“ Jo, den store mand i verdens øjne glemte ikke en ven fra drengeårene. Christian døde som ung læge af blodforgiftning.“ Sidst i oktober 1897 forlod Anders og bedstemoderen barndomshjemmet og rejste ind til moderen og tanten i København. Men bedstemoderen havde svært ved at falde til, og det blev ikke den lykkelige omplantning af den gamle kone, som familien havde håbet på. „Sin største glæde havde hun i de besøg vor ven pastor Rasmussen aflagde to gange om ugen, når han fra præsteskolen, hvor han underviste i grønlandsk, tog ud

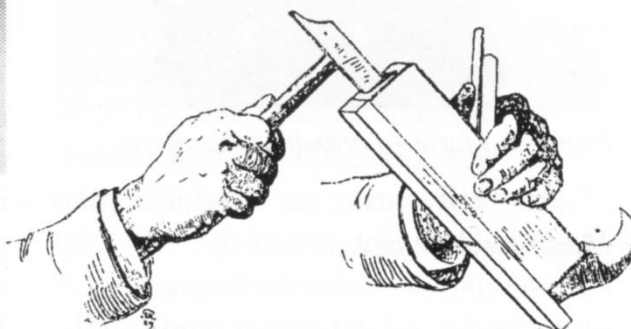

Anders Peter Petersen 1907.

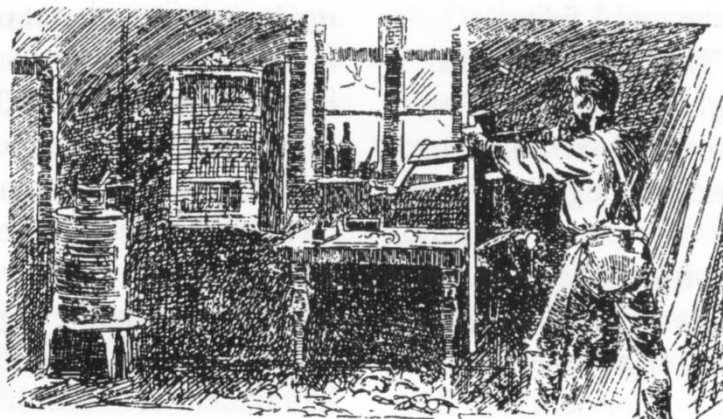
til os og spiste sin medbragte mad og fik sin kaffe, hvorefter han hvilede ud i sofaen, mens han pulsede løs på sin lange pibe, akkurat som hjemme i Lynge præstegård. Og når jeg, hvad der skete ved alle højtider, kom på besøg hos ham, var det bare om at komme ind i studereværelset og få fat i en af de mange piber, og så kunne det lille pjok til snedkerlærling pulse så godt som hans velærværdighed.“

Hjemmet for Vanføre

Anders blev anbragt på Hjemmet for Vanføre, hvor han skulle lære et håndværk, så han kunne klare sig selv. Uden at spørge ham om, hvad han selv helst ville lære, blev han anbragt på snedkerværkstedet, og her var han så fra 1897 til 1901. Selvom Hjemmet for Vanføre dengang var førende og et forbillede for alle andre lignende institutioner

verden over, er det ikke mange rosende ord, Anders har til overs for stedet. Lærerne var efter hans mening ikke dygtige nok, fedteri for mestrene var udbredt, og de dygtige fik ingen udfordringer. Selv blev han sat til at lime værtshusstole eller høvle træ ud til andre lærlinge, der på grund af deres handicap ikke selv kunne.

Prinsesse Marie – i brandmandsuniform.

Møde med Prinsesse Marie

Men en dag skete der en forandring til det bedre, og det takket være Prinsesse Marie, der var protektrice for stedet. (Det er den samme Marie, som vi kender fra Prinsesse Marie og Prins Valdemars Sømandshjem på Prins Valdemars Allé i Allerød.)

Anders fortæller: „En middagsstund skulle jeg ud at købe cigaretter og møder da prinsessen i porten. Jeg drejer hurtigt om for at melde på kontoret, at prinsessen kom, men blev stoppet og fik besked om at blive hvor jeg var, og så fulgte spørgsmålene: 'Hvad jeg hed? Mit elevnummer og hvad jeg skulle være? – og så kom ordren: Anders følg mig til værkstedet og vis mig dit arbejde!'

Det var en flov historie. Jeg havde kun nogle ølstinkende stole at vise frem, men fik dog sagt, at jeg også plejede at høvle træ for dem, der ikke

selv formåede det. På spørgsmålet, om jeg da altid havde den slags arbejde, var svaret et „Ja, jeg må ikke andet!“ Fra den dag af gik jeg under navnet „Lakajen“, og jeg kom til at svare til navnet i langt højere grad, end jeg ønskede det. Nu skulle jeg i fremtiden altid være i porten, når der blev meldt fra Det gule Palæ, at der kom besøg, og så travede jeg med hele anstalten rundt, bærende taske, kåbe eller lignende. Ligeledes var det min bestilling at åbne døren ind til værkstederne og melde „Besøg!“ Ved den årlige julefest stod jeg ved hendes stol og holdt salmebogen for hende under salmesangen, og efter julefesten fulgte jeg med ud til vognen og pakkede tæppet over hendes fødder. Det fik engang prins Valdemar til at sige: „Unge mand, ikke så galant mod min kone!“

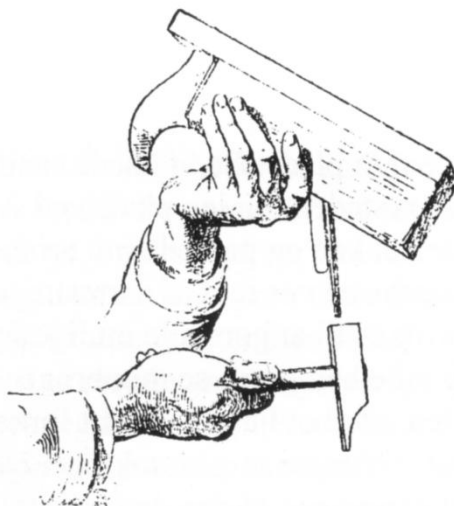
Hvert år siden mødte jeg sammen med en kvindelig elev i Det gule Palæ og afleverede den fødselsdagsbuket, der var købt for elevernes toører, – mere var det forbudt at give. Den 13. januar kl. 9 mødte vi op og vandrede ad de røde løbere op til første sal og meldte os i forgemakket, og her kom så Prinsesse Marie og modtog vor lykønskning. Vi fik altid et glas vin og kage, og det var min opgave at udtale vor hilsen.

Mange gange har jeg vandret ad de røde løbere, og altid har jeg betragtet

de mange fotografier, der i regelmæssige felter viste prinseparrets liv gennem årene. Allerede i porten blev jeg mødt af portnerens venlige hilsen: 'Nå, du vil på besøg hos prinsessen, Anders? Du kender jo vejen, så løb du bare videre'. Ved forgemakket var der to legemsstore billeder af Prins Valdemar i marineuniform og Prinsesse Marie i brandmandsuniform. På den ene af de hvide døre var den franske lilje og på den anden det danske rigsvåben, og over døren var prinsessens egen tegning af en valkyrie i fuld fart henover krydseren Valkyrien; et billede som alle deltagerne i Valkyriens stolte togt til Østasien med prinsen som chef, fik i julegave i 1899 eller 1900.

I Det gule Palæ stod der i de år, jeg kom der, to bænke med et stiliseret skib som fyldingsmotiv udført i dekupørarbejde. Det var mit arbejde. Det første jeg udførte efter ordre fra prinsessen. Det skete ikke uden kamp. Jeg var blevet spurgt, om jeg kunne lave disse bænke og svarede: „Ja, hvis bare jeg må.“ Så blev ordren afgivet og andre sat til arbejdet, men uheldigvis kom der som så ofte uventet besøg på værkstedet, og jeg stod med mine øldunstende stole. Det kom til en længere forklaring af mesteren om, hvorfor og hvorledes det var blevet en anden, men forklaringen blev ikke godkendt. „Jeg antager mine ord er lov her, så hvis jeg skal have arbejdet, skal det udføres af den, jeg ønsker sat til det!“ Der var ingen udvej, jeg blev sat til det, men en værre overhaling blev følgen.

Der var én, der stillede til klø hos det høje styre, og der blev det meddelt mig, at hvis jeg atter gik til Det gule Palæ og beklagede mig, så blev jeg jaget bort. Hvorledes den tanke er dukket frem, ved jeg ikke, men jeg ved, at selvom jeg gerne ville være gået den vej, havde det været umuligt, da jeg var her fra 8-6 hver dag, og søndag løber man ikke til kongelige personer.

Stort kongeligt besøg

Kort efter at arbejdet var afleveret, fik vi det største besøg, der i mange år var det, der taltes mest om. Jeg fik ordre til at stille i porten kl. 2 for at tage imod. Den første var naturligvis vor gode fe, Prinsesse Marie. Derefter kom den kongelige vogn med Kong Christian IX, Kronprins Frederik, Dronning Alexandra af England, Kejsersinde Dagmar og i den næste vogn Hertuginde Thyra, Kronprinsesse Louise samt Georg Vilhelm en søn af Hertuginde Thyra. Endnu flere kongelige personer deltog i rundturen, stadig med Prinsesse Marie og „Lakajen“ i spidsen. Det gik hurtigt med at få dørene op og melde „Besøg!“ og så hen ved siden af, hvor jeg

havde min plads. Da vi nåede snedkerværkstedet, tog jeg plads ved høvlebænken og passede mit arbejde. Kronprinsen var fuld af narrestreger. Han fik os til at gøre alle mulige fejl, bl.a. ville han gerne se mig bruge høvlen, når høvljernet var sat forkert i. Det indbragte mig en tokrone. Dem faldt der mange af den dag.

Over værkstedsdøren var for længst opsat et billede fra Familie Journalen af kongen, og da kronprinsen ser det, siger han til mig: „Hvorfor sidder det billede der?“ Jeg gav det ikke videre kløgtige svar: „Fordi det er kongen“. På spørgsmålet om, hvem der havde gjort det, måtte jeg svare, at det havde jeg selv, og at det var mit første arbejde, den ramme, der var omkring det. Så kom der et vink fra Prinsesse Marie, og jeg kom af sted i en fart med tasken. Ud af den blev taget en tegning af et hollandsk bord med udtræk, og så blev mestrene spurgt, om de kunne lave et sådant bord, hvad de besvarede med et ja, og så føjede Prinsessen til: „at denne gang skal min snedker lave det, hvis han kan. Husk det!“ Mestrene forklarede, at det var umuligt. De havde sat næsen op efter selv at påtage sig det stykke arbejde, men det gik anderledes. Også jeg blev spurgt, og svarede: „Ja, jeg kan det, hvis jeg må“ og derved blev det. Hvad der senere hændte på kontoret er en anden historie.

Vi fortsatte rundturen, men ved udgangen fra værkstedet ville Hertug Georg Vilhelm være faldet, da han snublede over dørtrinnet, men jeg var heldig at gribe ham, så det blev mig,

der faldt i stedet for. Han var invalid som jeg selv, også et stift ben, og takkede mig meget, da jeg rød i hovedet atter rejste mig op. Prinsesse Marie greb ind, inden jeg fik tid til at sige et ord, med den ordre: „I to må følges ad indtil videre!“ Således gik det til, at vi kom til at kende hinanden. Efter rundturen til alle værksteder for mandlige elever, gik turen uden os til de kvindelige elevers arbejdspladser. Her kom jeg aldrig med. Derimod den kvindelige elev, der havde været med i Det gule Palæ med blomsterbuketten.

Overfor den unge hertug må jeg gøre rede for, hvornår og hvorledes jeg var blevet invalid, samt hvad jeg ville foretage mig, når min elevtid var udløbet og meget andet, som han spurgte om. Da de kongelige atter var samlede for at tage bort igen, kom Prinsesse Marie hen og talte lidt med ham, og så må jeg aflevere navn og bopæl, og Hertuginde Thyra lægger hånden på min skulder og siger med et smil: „Min søn vil gerne invitere dem til te på Bernsdorff som tak for hjælpen.“ „Tak!“ var alt, hvad jeg vovede at svare, og Prinsesse Marie tilføjede smilende: „Jeg kommer med, jeg drikker gerne te“.

Dagen endte med fest. Kongen havde givet vin og kage, og vi lod det smage. Det var noget nyt for de fleste af os. Jeg blev kaldt over på kontoret og skældt huden fuld af mestre og forstanderinde, og af klinikforstanderinden fik jeg en knaldende lusning, der satte et mærke på kinden, som var synligt resten af dagen. Alle,

der spurgte, hvad der var sket, fik et referat af begivenheden.

Til te hos Georg Vilhelm

Jeg husker det, som var det i går, det skete, den opsigt det vakte, da en fin rød lakaj en dag troppede op i J. A. Schwartzgade og afleverede indbydelsen til te på Bernsdorff Slot. Sikke en redelighed. Jeg blev skuret og skrubbet så huden sved, fik nyt blå tøj og rund hat og en masse gode formaninger om hvorledes og hvordan og alt det der. Moder og tante ledsagede mig derud, og stadig lød det: „Husk nu det, og glem ikke det“ med det resultat, at jeg var løbet min vej, hvis det var muligt. Det hele forløb på en hel anden måde, end jeg havde ventet. En lakaj førte mig ud i haven, hvor hertugen lå i en liggestol, mens Prinsesse Marie underholdt ham. Da jeg med et buk havde takket for indbydelsen og taget plads ved et bord, blev der serveret te, kager og kiks med marmelade. Derefter cigaretter, som blev røget under en tur rundt i haven. Hvad vi talte om var naturligvis atter vore legemsfejl, og det blev mig klart, at hertugen følte sig utilpas blandt sunde mennesker, antagelig, fordi det var ham umuligt at bevæge sig nogenlunde sikkert, hvor der ikke var plan grund. Han støttede sig tungt til mig, og det gik kun langsomt, men det var som om, han lettere bevægede sig i mit selskab. Da vi kom tilbage, kom kongen og hertuginde hen og hilste på, og Georg Vilhelm fortalte, at det var længe siden, at nogen havde forstået

hans vanskeligheder så godt, som jeg gjorde det. Prinsesse Marie fotograferede os, og dermed var besøget endt. Nogle måneder senere døde Dronning Louise (september 1899), og som så mange andre nysgerrige var også jeg kommet til Gentoft for at se noget af, hvad der skete, når kisten førtes fra Bernsdorff for derpå at føres videre med banen til Roskilde. Jeg fik kilet mig frem i forreste række noget før jernbanebroen, og der stod jeg og så det hele passere forbi. Mellem de sidste i toget var G.V., der så mig og med en håndbevægelse anviste mig plads ved sin side, og således gik det til, at jeg senere stod på perronen og så kisten blive båret ind i jernbanevognen. Da Prinsesse Marie nogle dage efter bisættelsen atter kom på besøg, spurgte hun mig, om jeg havde set hertugen siden den dag, jeg var på Bernsdorff til te? Jeg svarede, at jeg også havde været i Gentoft, da Dronning Louise førtes til Roskilde. „Jeg ved det. Hertugen har fortalt det. Han er i godt humør, når du har været der. Husk det, når han atter kommer hertil.“ Forstanderinden hørte det hele, og så var der atter lavet til, til en omgang på kontoret. Her var jeg så fri at sige, at den tid jeg ikke var på hjemmet, skyldte jeg ikke nogen regnskab for.

Den russiske ven

Tiden gik, og da Kejserinde Dagmar atter gæstede København, afleverede vi bordet på Polarstjernen, der var hendes eget skib. Ombord på dette

Kejserinde Dagmar.

skib, var der en af mine gode venner, Ivan Ivanowitch, den marinesoldat, der i 1892 stod med mig på armen under kongebesøget på Frederiks Hospital. Det var længe siden, jeg havde truffet ham første gang siden afskeden i 1892. I 1898 havde jeg mødt ham igen en aften på Toldboden, og venskabet var blevet fornyet og varede til en Verdenskrig rev det itu. Allerede nu var han en velset gæst i vort hjem, og grunden var vel den, at han altid var velforsynet med te og de mærkelige russiske kager, konfekt og cigaretter. Den første aften Polarstjernen lå på Reden, fortøjet ved Kejserbøjen, mødte Ivan og hilste moder med ordene; „God Aftenen Moar – teen færdig?“ – og så var han som hjemme. Da vi kom med bordet, havde han vagt på Toldboden, og naturligvis skulle jeg tale med

ham med det resultat, at Prinsesse Marie, der ville være med, når bordet blev afleveret, overraskede os, og så må jeg kramme ud med, hvorledes vi to har lært hinanden at kende. Om bord på skibet tager kejserinden imod prinsesse Marie, og vi stiller bordet ned, hvor det skal være. Spændt venter jeg på, hvad kejserinden vil sige om arbejdet? Er det efter ønske, eller er det umuligt? Det går godt. Jeg får et klap på skulderen og den ros, at det er virkelig pænt lavet. Jeg skal have en belønning og må selv ønske et eller andet. Puh ha! Der står jeg, men et blik fra prinsessen og ordene: „Er du bange?“ får mig til at bede om, at Ivan må få søndagsorlov og tage med mig til Fredensborg og Hillerød – han vil så gerne se de to slotte. Og så griber prinsessen atter ind, og på et for mig uforståeligt sprog, fortæller hun noget, der får kejserindens alvorlige ansigt til at lyse, og hun spørger: „Hvor er denne Ivan?“ Og nu kommer svaret rapt: „På Toldboden. Han har vagt.“ Så er audiensen forbi, og med et dybt buk trækker vi os baglæns tilbage ledsaget til døren af damernes smil. Ivan får hele historien, da vi kommer tilbage, og han ser på mig med sine gode øjne og siger: „Lille Mor god“. Samme aften er moder med på Toldboden, og Ivan får en stor flaske te, og så er der pludselig uro ved Toldboden. Kejserinden kommer fra Amalienborg, som sædvane er, blot langt tidligere, og vi når ikke at komme langt nok bort, inden det er for sent. Hatten ryger af i en fart, og

Ivan gør honnør og står stiv som en pind, da kejserinden tiltaler ham. Med et vender han sig om, tager mig ved hånden og siger: „Andreas Du bange? Nej, Du også elske Lille Moar.“ Kejserinden smiler og går i båden, og der bliver atter stille på pladsen. Søndag morgen stiller Ivan og inviterer os ombord at se skibet, når kejserinden er til gudstjeneste i Alexander Nevski Kirken, ledsaget af alle officerer og musikkorpset og de menige, der ikke har vagt. Da vi kommer til Toldboden, står forstanderinden, klinikforstanderinden og vor russisk-finske sygeplejerske, der har fået tilladelse til at se skibet. Ivan sagde noget til den vagthavende, og nogle sære fagter med to flag, bragte en chalup til stede i en fart. Vi gik ombord, og de tre damer ville naturligvis med og viste deres tilladelse frem, men til ingen nytte. Vi sejlede af sted og lod dem stå. Senere blev de hentet med en robåd. Da vi atter stod på Toldboden, var det for at vente på at se, kejserinden vendte tilbage, og vi opnåede det. Ivan stod ret som et lys, og hans bådmandspibe skingrede som aldrig før, mens moder og jeg stod ved hans side. Et vink med hånden, og Ivan stod foran sin „Lille Moar“ og fik en orden, og med et smil mod os, bøjede han sig ned og kyssede kejserindens behandskede hånd, således så det ud for os. Næste søndag kom Ivan igen og gav mig en konvolut, hvor der lå 30 kr. Det var til vor udflugt. Vi benyttede os ofte af, at det var tilladt at aflægge

besøg ombord, men det var ikke altid lige belejligt. Jeg husker således, at vi en søndag, da kejserinden skulle til taffel på Bernsdorff, var hentet ombord af Ivan og var på vej ned til en kop te, at bådmandspiben skingrede. Kejserinden kom tilbage, og der stod vi på dækket uden nogen chance for at kunne forsvinde. Der var derfor intet andet at gøre, end at blive, hvor vi var og stole på, at Ivan klarede sagen. Det gjorde han også, og kejserinden lo og så på moder og sagde: „Det er to raske drenge, De har!“ Det blev moders store oplevelse.“

Ud i friheden

Efter en del uoverensstemmelser med ledelsen på vanførehjemmet bl.a. på grund af klager over maden, blev Anders og fire andre bortvist i 1901. Anders fik hurtigt en ny læreplads hos snedkernes gamle oldermand, og efter 1½ år lavede han sit svendestykke, der blev belønnet med sølvmedalje. Således fagligt godt klædt på tog Anders på sin 20 års fødselsdag afsked med København og familien og tog toget til Højer i Sønderjylland, hvor han havde fået arbejde som snedker. De næste syv år rejste Anders rundt i Europa og var kun hjemme i kortere perioden. Nogle steder arbejdede han sig frem indenfor sit fag, men han tog også nye udfordringer op. For eksempel blev han i Berlin eksamineret turistfører, og alt dette kan man læse om i de øvrige syv mapper med erindringer.

Birthe Skovholm □

BLOVSTRØD BAGERI

af Ove Rasmussen

Christian Theter, der var født i 1876, var bagersøn fra Ganløse og uddannet i faderens fag.

Kun 23 år gammel blev han i 1899 gift med Camilla Andersen fra Skovgård ved Gedevassevej, og dagen efter overtog de forpagtningen af bageriet, der lå i den sydlige fløj af Bløvstrød Kro, idet de fik bolig i vestfløjen.

De rejste senere til Sorø, hvor de drev bageri et par år men vendte så tilbage til Bløvstrød, hvor de selv byggede bageriet overfor kroen. Chr. Theter døde i 1955, efter at hustruen var død i 1950.

De havde to døtre, Henny og Ella, og en søn Bruno Theter, der blev oplært i bageriet og arbejdede der. Da han blev gift i 1932, erhvervede han et hus på 'Fortrædbakken' på Sandholmgårdsvej mellem Sognevejen (nu Bløvstrød Allé) og Sandholmlejren, og her boede han, indtil han ved faderens død i 1955 flyttede op i bageriet, hvis drift han efterhånden havde overtaget og fortsatte til sin død i 1960.

Hans kone, Kamma Jensen, (1899-1981) var født på Lundegård i Bløvstrød som datter af gårdejer Niels Peter Jensen. Han stammede fra Falster og solgte i 1908 gården i Bløvstrød til Schrøder fra Æbeltoft, og familien flyttede til en gård i Farum, hvor N. P. Jensen døde i 1911. Enken drev gården i Farum indtil

1921, hvor hun med datteren Kamma flyttede tilbage til Bløvstrød og lejede købmandsbutikken i Bløvstrød Kro med bolig ovenpå.

Da kroens ejer, Rasmussen, omkring 1924 blev skilt, og premierløjtnant Bornemann Højmark overtog såvel konen som kroen, skulle de bruge lejligheden på 1. sal, og fru Jensen og datteren flyttede så til beværterens tidligere lejlighed i det omfattende bygningskompleks, som kroen var. Herfra blev Kamma altså gift med bagerens søn, Bruno.

Bruno og Kamma Theters datter Birgit blev gift med John Hansen og overtog bageriet, som de nu (1980) driver til dels bistået af deres tre børn.

I det hele taget har langvarig tilknytning til arbejdsfæller været karakteristisk for bagerfamilien. Svend Larsen arbejdede i bageriet i 35 år, og med Albert Petersen, der boede hos sin mor i 'Kultrillerens Hus' på Grønholmen ved Gadekæret, havde man en mangeårig, om end ikke synderlig sammenhængende forbindelse. Ofte måtte nogen sendes ned og hamre på hans rude for at få ham op til det tidlige arbejde, og når man nåede hen på foråret, hamredes der forgæves, for så var Albert forsvundet fra Bløvstrød. Men så kunne han en efterårsdag pludselig gå ude i bageriets gård og lade som om, han havde noget at gøre der, og mester udbrød ved middagsbordet: „Har I set det? 'Turisten' er kommet!“ Og lidt efter gik de to sammen og syslede fredeligt ved brændestablerne for så måske at

Bageriet i Blovstrød er genåbnet i de gamle rammer efter et par års pause. På billedet fra 1911 ses to vogne med teksten „Bloustrød Maskinbageri“, kuske, bagersvende og familien Theter.

spænde for og køre i skoven efter mere brænde til ovnen.

Om livet i bageriet har Kamma Theter fortalt, at man oprindeligt bage i en stor ovn, der kunne rumme 60 ottepunds (fire kilos) rugbrød, og når der dagen forinden var fyret op med brænde, tørv og kul, kunne den holde varme lige indtil aften. Først i 1963 fik man installeret el-ovn. Forinden havde man fået forskellige maskiner, men til at begynde med bestod maskineriet i en hesteomgang i gården, som drev dels en vandpumpe og dels æltemaskinen. Et vigtigt afsnit i virksomheden var transporten, udbringningen af brødet til kunderne, idet man to gange ugentlig skulle besøge gårdene, ikke blot i Blovstrød, men også i Karlebo, Gunderød, Kirkelte, Kettinge, Fredtofte, Kajerød, Lillerød, Hammersholt, Kollerød og Herlev. Hver morgen startede to kuske ad hver sin rute,

og når de kom hjem kl. 12 for at spise til middag, fik de nyt læs og friske heste for at køre ud på ny. Man kørte med tospand, så der skulle et stort hestehold til, og da Christian Theter var stærkt hesteinteresseret og undertiden handlede med dem, var der ofte en halv snes dyr på stalden.

Glæden ved heste deltes af de to døtre og sønndatteren, der i 1940'erne sås ridende i omegnen, og benzinsituationen under besættelsen gjorde det nødvendigt, at man for en tid vendte tilbage til kørslen med heste. Ellers havde man fra omkring 1920 fået anskaffet biler, der blev Bruno Theters passion. Han kunne tilbringe halve dage med en bil – sin egen eller andres – der ikke ville makke ret.

Motoriseringen har udvidet virksomhedens aktionsradius, således at der f.eks. daglig bringes brød til militæret i Vedbæk. □

Returneres ved varig adresseændring

LFAKs firmamedlemmer: 2007

Allerød Autoophug	La Strada Herretøj
Allerød Bog & idé	Laser Tech. Services A/S
Allerød Elektrikeren	Lokalbanken Lillerød
Allerød Foto 2 Aps.	Lynge Handelsforening
Allerød Fysioterapi og Træning	Marianne Møllebro – ejendomsmægler
Allerød Handelsforening	Nejstgaard & Vetlov, Statsaut. Revisions-A/S
Allerød Planteskole	Carl Nielsen & Søn A/S
Allerød Vinhandel	Nordea Allerød
Bedre Bad Allerød-VVS Aps	Nybolig Lillelund
Bilhuset Allerød ApS	PC-assistance
BoRent Hjemmeservice Aps.	Axel Rasmussen & Søn A/S
Brillehuset	Rosmosegårds Beboerforening
danaconsult.com	Schouboefonden
DPA Microphones A/S	Skjoldburne
AOC Engholm	K. Thomsen El-installation A/S
Karin Hermansen Guld – Sølv – Ure	
Krukkerne Blomster og Vin	

Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune, Kirkehavegaard, Kirkehaven 10, Lillerød, 3450 Allerød, tlf. 48 17 08 91. Åbningstid: Tirsdage kl. 9.00-13.00, samt efter aftale med arkivleder Birthe Skovholm.

Henvendelse kan også ske til:
Ole Høegh Post (formand) tlf. 48 17 53 26 (kun aften),
Wolthersvej 6, Lillerød, 3450 Allerød.

Arkivets e-mailadresse: LFAK@mail.tele.dk – Hjemmeside: www.lafak.dk.

"Nøglehullet" er foreningens og arkivets medlemsblad. Redaktion: Birthe Skovholm og Ole Høegh Post. Tryk: Preben Jensen.

Oplag: 450 ekspl. ISSN 0905-4146.

Maj 2007.

Alle kortudsnit har Copyright Kort og Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV.

Fotos med kendt fotograf: AERO, Dansk Luftfotografering s. 11 – Gunner Larsen s. 6ø – Sylvest Jensens luftfoto s. 4 – Ole Høegh Post s. 1, 2, 3, 6n, 7, 8, 9, 10.

